

„A kritikus szolidaritást vállalom, de a magam útját járom, őrzöm”

Fabiny Tamás evangélikus püspökkel Győri László beszélget

Dr. Fabiny Tamás evangélikus lelkész, teológus, püspök. 1959-ben született Budapesten, édesapja, dr. Fabiny Tibor evangélikus lelkész, egyháztörténész. 1977 és 1982 között a budapesti Evangélikus Teológiai Akadémián tanult. 1982-ben lelkésszé szentelték, ezt követően Siófokon, Kötcsén és Balatonszárszón szolgált segédlelkészként. 1984–85-ben, majd 1993–94-ben és 1997–98-ban Erlangenben, 1985–86-ban pedig Chicagóban folytatott külföldi teológiai tanulmányokat. 1986-tól kőbányai segédlelkész, majd 1987 és 1999 között ugyanitt gyülekezeti lelkész volt. 1996 és 2006 között a Duna Televízió külső munkatársa. 1999 és 2006 között az Evangélikus Hittudományi Egyetem Újszövetségi Tanszékének főállású oktatója. Teológiai doktorátust és habilitációt is szerzett. 2005 decemberében, Szévik Imre nyugdíjba vonulása után az Északi Evangélikus Egyházkerület Gyülekezeti püspöküknek választották. Hivatalába 2006. március 25-én iktatták be a miskolci evangélikus templomban. 2010 júliusában a Lutheránus Világszövetség Közép- és Kelet-Európaért felelős alelnöke lett Christoph Klein erdélyi szász püspök utódaként.

– *Április 7-én, a választások másnapján beszélgetünk. Püspökként, egyházi vezetőként mit gondol az eredményről?*

– Várható volt. A kérdése persze bizonyára arra is vonatkozik, hogy személyes szimpátiámmal találkozok-e. Ebben az összefüggésben csak meg tudom ismételni, amit a 2010-es választások előtt egy rádióműsor-

ban mondtam: várom, hogy egy konzervatív kormány kritikusja lehessenek. Ez dupla fenekű mondat volt, hiszen egyfelől nagyon elégedetlen voltam a szocialista kormánnyal, és kormányváltást szerettem volna, másfelől az egyház társadalmi jelenlétének fontos vonása a politikával szembeni kritikus viszony. Az egyház feladata az a „prófétai szolgálat”, amelyet Ézsaiástól, Jeremiástól, vagy Jézustól láthatunk. Az egyháznak nem dolga, hogy kritikátlanul egyetértsen a mindenkori hatalommal, dolga viszont, hogy korrekciós céllal hirdesse véleményét. A rendszerváltás, pontosabban az 1990–94-es útkereső időszak óta mindig azt kellett tapasztalnunk, hogy a politika megpróbál diktálni az egyházaknak. Mindig meg akarták mondani, hogy hogyan gyakoroljuk a hitünket. Ebbe egyébként még a Horn-féle konkordátum is beletartozott.

– *Az egyházakkal történt megállapodás annak idején nem tűnt negatív fejleménynek.*

– Sok tekintetben nem is volt az, hiszen a kormány a katolikus egyház után a többi egyházzal is megállapodott például – a később sok feszültség forrásává vált – normatív támogatásokról, de a szándék az egyházak kézből etetése volt. Erre későbbi kormányok is tettek kísérletet. A viszony pedig hol barátságos volt, hol nem. Az elmúlt négy évben aztán tényleg „eljött az én időm”. Sok olyan jelenséget láttam, amelyet bírálnom kellett. A médiatörvénytől a hajléktalanok kriminalizálásáig és az egyházi törvényig, nem hagyhattam szó nélkül, amikor Isten nevét az alaptör-

vénybe akarták illeszteni, ahogy szót kellett emelnem a szélsőjobb előretérése ellen is. Ezt ráadásul saját bőrömon is érzem, mert egy olyan egyházkerület püspökeként dolgozom, amelynek nagy része Északkelet-Magyarországon fekszik, ahol a Jobbik különösen erős volt az elmúlt négy évben. Tegnap óta tudjuk, hogy már nem csak ott, hanem a Dunántúlon és Budapesten is megerősödött. Miskolcon, Gyöngyösön, Egerben, Tiszavasváriban és egy sor más településen, ahol szolgálók, bizony egyházi emberek részéről is láttam, hogy megfertőződtek.

– *Evangélikusok?*

– Szerencsére nem.

– *Mi az oka annak, hogy az evangélikusok és a reformátusok mintha két szélső pólust képeznének. Az evangélikusok hagyományosan toleránsnak tűnnek, míg például a református egyház toleranciája abban látszik kimerülni, hogy még Hegedűs Lórántot is megtűri, de legalábbis nagyon visszafogottan lép fel politikai akciói ellen. Persze tudom, hogy a reformátusok között sokan elítélik őt, és érezhetően kínos nekik, de az ellene indított egyházi eljárásból Hegedűs majdhogynem győztesen jött ki. És így volt ez a múltban is. Míg az evangélikusok mentették a zsidókat, addig a református Ravasz püspök a felsőházban megszavazta a zsidótörvényeket.*

– Sajnos az első két zsidótörvényt evangélikusok is megszavazták, ugyanakkor a reformátusok között is voltak zsidómentők. És azért szögezzük le azt is, hogy a református egyház nem azonos Hegedűs Lóránttal. Tény, hogy az ellene történt fellépés az én ízlésem szerint is túllontúl szordínós volt. Ezzel együtt nem arról van szó, hogy egyháza azonosulna Hegedűssel, hanem az történt, hogy itt most visszaütött az amúgy nagyon tiszteletreméltó protestáns gyülekezeti elv. Náluk az egyházvezetésnek, a püspököknek

sokkal kevesebb lehetőségük van beleszólni az egyházközségek életébe, mint például a katolikusoknál.

– *A probléma tehát az, hogy a református egyház nem annyira hierarchizált, mint a katolikus?*

– Pontosan. Egy lelkésznek a saját gyülekezetében nagyobb a szava. Őt nem felülről helyezik oda, hanem megválasztják. Az ő főnöke a gyülekezet. Tény, hogy az evangélikus egyház múltjában és jelenében is többféle politikai irány felé mutatott szabad vegyértéket. Ennek egyébként az egyik oka alapvetően etnikai. A reformátusok szinte teljes mértékben magyarok, büszkéek is rá, és közülük nem kevesen elsősorban magyarnak vallják magukat és csak utána reformátusnak. Az evangélikusokra ez – főleg a múltat tekintve – kevésbé jellemző, hiszen a mi etnikai gyökereink máshová nyúlnak: a magyarországi németek és szlovákok között sok evangélikus volt. Ezért is érintette olyan közvetlenül egyházunkat a háború után a németek kitelepítése és az úgynevezett szlovák „lakosságcsere”. És igen, az evangélikusokra hagyományosan jellemző a zsidók iránti nyitottság. Emblematikus szerepet játszott ebben a Fasori Evangélikus Gimnázium, amelynek némelyik évfolyamában a harmincas években a diákok ötven százaléka volt zsidó. És a zsidó diákok nem valami megtűrt kisebbséget képeztek, hanem éppen ellenkezőleg, formálták az iskola arculatát. Sztéhlo Gábor, Ordass Lajos vagy egykori konfirmáló lelkészem, Keken András, akivel behatóbban is foglalkoztam, evidenciának tekintette a zsidómentést. Azt vallották, hogy az állam törvényeit adott esetben igenis át kell lépni. Keken András 1944 őszén tudatosan idézi az újszövetségi Apostolok cselekedetének egy mondatát: „Inkább Istennek kell engedelmeskednünk, mint embereknek” (ApCsel 5,29), amiből aztán ezt a következtetést vonja le: „hiába parancsolja meg

az állam a polgárok bizonyos csoportjának üldözését, feljelentését, mi ezt nem tesszük meg, sőt ezzel szemben szeretjük és segítjük az ártatlanul üldözötteket”. Teológiailag meghatározó volt a gondolkodásukban a német Dietrich Bonhoeffer, aki nem sokkal mártírhalála előtt így írt vázlatosan maradt Etikájában: „Az egyház megvallja, hogy látta a brutális hatalom önkényes alkalmazását, megszámlálhatatlan szenvedését, elnyomást, gyűlöletet és gyilkosságot anélkül, hogy szót emelt, utat keresett és segítséget nyújtott volna. Vétkessé vált Krisztus leggyengébb és legkiszolgáltatottabb testvéreinek vére hullásában... Az egyház megvallja, hogy némán nézte végig a szegények megpróbáltatásait és kizsákmányolását, az erősek meggazdagodását és korrupcióját”. Ordass püspökre pedig nagy hatással volt a Magyarországon kevéssé ismert, a nácik ellen határozottan fellépő oslói püspök, Eivind Berggrav, aki Norvégia német megszállása idején minden együttműködést megtagadott a megszálló hatalommal. A magyar elődöket azért említem, mert ők ugyanolyan természetességgel szálltak szembe a náci és a kommunista diktatúrával. Sztelho Gábornál sem csak a zsidómentést kell hangsúlyozni, hanem azt is, hogy ő a fordulat éve után a B listázottak vagy politikai okból börtönbe kerültek gyermekeit is mentette, és belőlük hozta létre a híres Gaudiopolist.

– *Ott tartottunk, hogy tegnap választott az ország. A baloldal vereségének okairól nyilván sok szó esik majd még. Ezek között egészen biztosan ott van az is, hogy a baloldal számos témát átengedett a jobboldalnak. Hogy nem próbált meg tisztázó beszélgetéseket folytatni, vitatkozni, leszögezni az álláspontját. Egyszerűen megúszásra játszott. Nem vagy rosszul foglalkozott például a nemzet kérdésével, ami utólag súlyos hibának tűnik. Közben a hatalom az elmúlt négy évben óriási*

ideológiai dűlást végzett az ország egész értékrendjében, például a kulturális kánon átírásával.

– Bár nem vagyok politikai elemző, de tudom, hogy a baloldal rengeteg hibát követett el. Szerintem az egyik fő ok az, hogy 1988–90-ben túl gördülékeny volt az átmenet. Békésen, de katarzis nélkül történt meg. Nem emlékszem rá, hogy bárki bárkitől bocsánatot kért volna, vagy azt mondta volna, hogy szegyélli magát, mert valamit rosszul tett. Lehet, hogy nem jó a példa, de Lengyelországban Jaruzelski egy kis időre levette fekete szemüvegét, mélyen belenézett a kamerába, és bocsánatot kért. Ez a gesztus Magyarországon nagyon hiányzott. A két korszak között egyszerűen nem volt cezúra. A baloldal pedig cipelte magával a rossz lelkiismeretét. Ami pedig a kulturális kánont illeti, most is isszuk a levét, hogy a szocializmusban ugyancsak ideológiai alapon alakították a kánont. Megengedem, megtűrték egy Pilinszkyt vagy egy Kondor Bélát, de az értékrendet illetően soha nem alakult ki konszenzus. Nézze meg a díjakat: a politikai kurzusok minden olykor tapasztalható, tiszteletre méltó gesztus ellenére többnyire a saját embeireiket tüntették ki. Milyen jót tenne az országnak, ha a politika egy kicsit hátrább lépne az elismerések odaítélésékor. De nem lép, sőt összemossa a különböző szempontokat. Így kerül egy polcra a minőséget képviselő Márai Sándor Wass Alberttel, mondván, hogy ő is a baloldal által elhallgattatott író volt. Valami hasonló történik most, mint a rendszerváltást követően is. Akkoriban nemigen lehetett érdemi teológiai műveket kapni. Utána mintha átszakadt volna a gát, az aluljárókban a standokon is óriási halmokban álltak az ezoterikus és a „magyar válást”, a Jézust mint párthus herceget propagáló könyvek, és mivel korábban ezek is tiltott gyümölcsnek szá-

mítottak, az emberek egy kalap alá vették őket az értékes könyvekkel.

– *Ez tényleg sokban hasonlít a mai helyzetre, de annyi különbség azért mégis van, hogy ma tudatosan, kormányzati megbízásból és felhatalmazással, egy egykori színházrendező irányításával rendezik át az értékeket.*

– Én sokakat pukkasztok azzal, hogy ahol csak lehet, elmondom, mennyire szeretem és tiszteltem például Kertész Imrét és Esterházyt, akikkel egyébként személyes kapcsolatom is van. Ez különben saját egyházamon belül is sokakat bosszant, akik úgy érzik, hogy az egyház számára ők vállalhatatlan szerzők. Szerintem pedig vállalhatók. Ezzel szemben viszont azt sem érzem igazságosnak, ami Csoórival történt. Az inkriminált esszéje miatt stigmatizálták, úgyhogy bizonyos körökben ma már beszélni sem lehet róla. Vagy itt van Sára Sándor, akit szintén igazságtalanul skatulyáztak be. Ezeket az embereket méltánytalanság érte. Persze az őket ért sérelem nem menti az elmúlt évek jobboldali politikai hibáit, ahogyan új hősöket próbálnak kijelölni. E mögött ideológiai identitás-keresés van. A veszélyt abban látom, hogy ezt az identitást a vallási gyökerek megtalálásával próbálják megelenni. Természetesen vallom, hogy a kereszténység a maga eredeti, biblikus formájában jótékony hatást gyakorolhat a mindennapok életére, a gazdaságra, a közjóra, de még a politikára is, ám mindezt nem szabad neofita túlbuzgalommal erőltetni, a vallási értékeket mintegy a kirakatba téve. Jézus a hegyi beszédben alázatra int: imádkozáskor, alamizsnaosztáskor nem szabad magunk előtt kürtöltetni. Pál apostol pedig úgy fogalmaz, hogy a mi életünk el van rejtve Krisztusban, más szóval ő is a látványelemek nélküli hitet képviseli. A hitben és a vallásosságban sem egészséges a „fast food”. Az Or-

bán-kormány szemmel láthatóan saját kereszténydemokrata arculatát akarja igazolni. Azt gondolja, hogy a kereszténységre való hivatkozás – akár keresztény elkötelezettségű művészek személyén keresztül, akár az egyházakhoz való kapcsolódáson keresztül – erősíti ezt a profilt. Az ezzel kapcsolatos fenntartásomat hol szelíden, hol határozottabban jelezni szoktam. Az egyház és a politika ebben a formában nem tartozhat össze. Az egyház nem lehet a politika szolgálóleánya, nem adhat igazolást a politikusok tetteire. Az éppen száz éve kitört első világháború összefüggésében érdekes jelenségre hívta fel a figyelmet egy huszadik századi angol teológus, Leslie Newbiggin: szerinte a szemben álló felek mindegyike Istenre hivatkozott, és az egyházak nemzetük házi káplánjának szerepét töltötték be. Ez a történelmi tapasztalat elsősorban a jobboldali pártok számára jelent olyan tanulságot, amit a nyugati kereszténydemokrácia talán már jobban megértett. Azon vagyok, hogy a hazai konzervatív erők is fölismérik ezt. Hasonlóképpen az MSZP vagy a kormányváltó szövetség is tanulhatna a német szociáldemokratáktól, példának okáért az egyházak iránti nyitottság és a velük való együttműködés készsége terén. De hogy a magunk portája előtt söprögessek, az egyházaknak is van mit tanulniuk. Nem vezet jóra, ha az egyház a politikában keresi a támaszát, ahelyett hogy az evangélium erejében bízna. A már említett Ordass Lajos 1945. szeptember 27-i püspöki székfoglaló beszédében máig érvényesen fogalmaz: „Az egyház őrizze meg az állammal szemben szabadságát mindig olyan nagy mértékben, hogy a nép sorsfordító nehéz óráiban és küzdelmeiben is lehessen az egyház az állam lelkiismerete és az evangélium alkut nem ismerő szolgálója. De ugyanakkor kösse össze magát az egyház olyan szorosan az

állammal, hogy magáénak tudja valani mindig maradéktalanul a haza népének inségét, bűnét, örömét és jó reménységét.” Persze, amíg az egyház-finanszírozás rendszere ma olyan, amilyen, addig az egyházak kiszolgáltatottak, működésük keretei bizonytalanok, és olykor ennek megfelelően viselkednek.

– *Vagyis kiszámíthatóvá kellene tenni a finanszírozást.*

– És ciklusokon átívelővé. De ez még az Orbán-kormány alatt sem volt így.

– *Az ember azt hinné, hogy legalább a nagyobb keresztény egyházakkal szemben nem nyitottak frontot...*

– Voltak viták, amelyeket senki sem vert nagydobra. Sokszor úgy éreztük, hogy a verbális szeretet erősebb, mint a tényleges együttműködés. És itt nemcsak anyagi juttatásokról van szó, hanem arról is, hogy tervezhető, kiszámítható legyen az életünk. Ha például egy egyház elindít egy iskolát, akkor biztosnak kell lennie abban, hogy néhány év múlva is működtetni tudja majd, mert nem változtatják állandóan a feltételeket. Ugyanez áll a diakóniai és szociális intézményekre.

– *Apropó, iskolák: az elmúlt négy év az iskolaügyben is rég nem látott méretű változásokat hozott. Az iskolák államosítása előtt volt egy nagy hullám, amikor is rengeteg oktatási intézmény egyházi kezelésbe került. Eközben az egyházak mintha nem lettek volna mindig fölkészülve.*

– Számszerűen is bizonyítható, hogy nekünk azért nem volt akkora az étvágyunk. Az evangélikus egyház viszonylag visszafogott volt, bár az én ízlésemnek még ez is soknak tűnik. Az egyházi vezetésen belül voltak viták, hogy hány iskolát vegyünk vissza. Amikor 1989-ben a Fasori Gimnáziumot visszavette az egyház, természetesen fel sem merült senkiben, hogy ne tegye ezt. Az egyházaknak Magyarországon az iskolafenntartásban óriási hagyomá-

nyai vannak – más kérdés, hogy korábban a feltételek is biztosítottak voltak. Úgy viszont nagyon kockázatosnak tűnt az iskolaindítás, hogy a finanszírozást nem lehetett előre látni. Az egyházak gyakran túlvállalták magukat, és nehezen tudták fenntartani az átvett intézményeket, csak hát munkált bennük a nosztalgia. Az utóbbi négy évet azért nem ez jellemezte. A kezdeményezés ezúttal az iskoláktól jött, ugyanis felismerték, hogy kedvezőbb helyzetet teremt egy egyházhoz tartozni, mint a KLIK-hez, ahol alkalmasint egy teljesen ismeretlen ügyintéző foglalkozik velük, míg az egyháznál mégiscsak biztonságban tudhatják magukat. Az iskolavezetők szabályosan könyörögtek, hogy vegyük át őket. Számtalan megkeresés érkezett hozzánk. A kilencvenes évek elején, amikor az egyházak visszaigényelték az iskoláikat, sokszor háborúskodásba keveredtek a helyi önkormányzatokkal. Most viszont ők kérték az iskolák átvételét. Ezzel együtt nem sok iskolát vállaltunk át, inkább óvodákat és kollégiumokat indítottunk. A kollégiumokat különösen fontosnak tartjuk, mert ott a nevelésben az egyház jobban részt tud venni.

– *Az elmúlt évek magyarországi politikai életének központjában emlékezetpolitikai kérdések álltak. Szobrokat vittek el a helyükről, régiket hoztak vissza, elkezdődött a Horthy-korszak rehabilitációja, felmentettek bűnösöket, átírták a történelmet, új emlékműveket építenek, a kurzus emlékezetpolitikájába beletartozik a Sorsok Háza, áthangolták a holokausztmúzeum kiállítását, új, kormányközeli történettudományi intézet létesül, és sorolhatnám napestig. A kormány ideológiai harcot folytat. És teszi mindezt roppant hatásosan, miközben az ember azt gondolná, hogy egy kormány feladata inkább a gazdaság és az egészségügy működtetése, annak biztosítása,*

hogy legyen gáz és villany, a vonatok közlekedjenek, a gyerekek pedig jár-hassanak iskolába.

– Azt azért szükségesnek látom, hogy segítsük az embereket a múlttal való érzelmi viszony kialakításában is, persze nem valamilyen ideológiai kényszerpályán. Jócskán vannak kibeszéletlen kérdések. A szocializmus évtizedei alatt az antifasizmust valamiféle baloldali privilégiumnak tekintették, és tudatosan elhallgatták, hogy léteztek nem kommunista antifasiszták is. Urambocsá, az általam korábban említett egyházi személyiségek. Őket az Allami Egyházügyi Hivatal által elrendelt hallgatás övezte. Sztehlőről a nyolcvanas évek vége felé készült ugyan egy film, de ez csakis néhány egykori „Sztehlo-gyerek” – mindenekelőtt Horváth Adám – személyes elkötelezettségének köszönhető. Az antifasizmus a baloldal kisajátított témája volt, a nemzetpolitikát, a határon túli magyarság és az egyházak kérdését viszont teljességgel elhanyagolta. Ez most ütött vissza a lehető legerősebben, amit jól szemléltet a Szabadság téri szobor ügye. Amikor megláttam a tervet, elképedtem. Esztétikailag gyenge, teológiai megkérdőjelezhető. Az angyal nem jelképezheti a magyarságot, hiszen a magyar nemzet sem angyal, sem ördög, nem is viselkedett úgy. Politikailag kínos a sas ábrázolása, hiszen a német birodalmi sas nem azonos a karmai közt horogkeresztet szorongató jelképpel. Ráadásul az egész, úgy, ahogy van, blaszfémia. Abban önmagában nem találok kivétlivalót, hogy egy nemzet valamilyen formában megemlékezzen függetlensége elvesztéséről. Ismét egyházi példakkal próbálom ennek drámaiságát szemléltetni. Ordass Lajos püspököt – bácskai sváb származású lévén – eredetileg Wolf Lajosnak hívták. 1944. március 19-én a német megszállás elleni tiltakozásul változtatta nevét Ordassra. Az ugyancsak említ-

tett Sztehlo Gábor pedig így írt naplójában: „De hiszen ez megszállás!” Emlékezetpolitikai szempontból nem az emlékmű létjogosultságát, hanem annak megjelenését vitatom. Egyet-értek azzal a javaslattal, hogy talán szerencsésebb lett volna mindezt nonfiguratív módon, akár egy obeliszkkel kifejezni. Sajnos miközben ilyen méltatlan vitáktól hangos az ország, nem jut elég figyelem az egyháznak azokra az emlékezetpolitikai tetteire, amelyek pedig fontosak lennének. Ilyen volt például az Ámos Imre-kiállítás, amelyet az evangélikus egyház egyik alapítványa rendezett, és amely kendőzetlenül foglalkozott azzal, hogy milyen felelősség terhelte a korabeli magyar társadalmat és benne az egyházakat, és terheli ma is mindazokat, akik hallgattak. Ez csak egy apróság, de talán jelzi, hogy az evangélikus egyház önkritikusan tekint saját múltjára is.

– *Az a kiállítás és az Ámos-könyv nagyon fontos, bár halk üzenet volt, hiszen közben tombol a rasszizmus, a cigányellenesség és az antiszemitizmus, amely mintha még kapóra is jönne a kormánynak.*

– Nem tudom, mennyire jön neki kapóra. Ha igen, a Jobbik választási eredményéből nekik is látniuk kellene: öngólt lőttek azzal, hogy nem léptek fel elég határozottan a Jobbik ellen, hagyták és nem akadályozták meg a rasszizmus térnyerését. Azt azért hadd jegyezzem meg, hogy az antiszemitizmus és a romaellenesség sem csak a jobboldalhoz fűződő jelenség. Az észak-kelet-magyarországi területeken, ahol szolgálók, nagyon sokszor tapasztaltam, hogy a baloldalhoz kötődő politikai tényezők és hivatalnokok is rettenetes dolgokat képesek mondani a romákról. Ezzel a problémával mindkét oldalnak szembe kellene néznie. Amíg ez a baloldalon nem történik meg, sajnos hiteltelen az Orbán-kormány bírálata is. Ne

értse félre, nem mentettem az Orbán-kormány tétova fellépését a szélsőjossal szemben. Ugyanakkor az emberi jogi szempontok abszolútizálása és a kényszeres PC-magatartás sem vitt közelebb a bajok orvoslásához, sőt gyakori álságosságával kifejezetten sok kárt okozott. A legborzasztóbb az egészben azt látni, hogy a gyerekek körében hogy jelentkezik az előítéletes gondolkodás. Rémisztó.

– *A romákkal szemben elkövetett sorozatgyilkosság fogadtatása nagyon szemléletesen mutatta, hogy a társadalom hogyan viszonyul a kérdéshez: könnyen. Egy normális országban az öt éves Csorba Robika meggyilkolása másnapján a köztársasági elnök, a demokratikus pártok, az egyházak és a civilek részvételével százazres menetnek kellett volna tiltakoznia. Nálunk egy százszötven fős társaság demonstrált a rendőrpalatánál.*

– Azért hadd jegyezzem meg, hogy ezekben az egykori baloldali fellegrárakban nem véletlenül erősödött meg a Jobbik, mert a szélsőjobboldalinak mondott rasszista előítéletek már a szocializmusban is éltek, és az akkori hatalmon lévők is jellemezték. Sajnos mind a bal-, mind a jobboldali kormányok hagyták működni a Magyar Gárdát és a különböző szélsőjobboldali csoportokat. Erre egyébként mi, egyházi vezetők kezdettől fogva igyekeztünk felhívni a figyelmet. A tatárszentgyörgyi gyilkosság után a Deák téri templomban evangélikus megemlékezést tartottunk, amelyen nagyon sokan vettek részt, rengeteg fiatal jött el. Büszke vagyok rá, hogy az evangélikus egyház nagyon határozottan tiltakozott a rasszista gyilkosságok ellen. Azóta is minden évben meghívjuk a meggyilkoltak családtagjait, és közösen emlékezünk az áldozatokra. Én személyesen is tartom a kapcsolatot a

családokkal. Ennek nincs akkora nyilvánossága, mint egyik-másik akciónak, de nem szeretnénk be szállni abba a versenyfutásba, amely azt hivatott eldönteni, hogy ki a legszolidárisabb. A legjobb az lenne, ha az egyes egyházak ebben nem konkurálnának, hanem együtt mennének, ha például ilyen kérdésekben nem riválist látnának egymásban, és nem hagynák magukat politikai pártokhoz sorolni. Miért ne szólalhatna meg Iványi Gábor és Balog Zoltán együtt Tatárszentgyörgy ügyében? Amúgy pedig látva az előítéletesség terjedését a fiatalok között, mi az evangélikus egyházi iskolákban zéró toleranciát hirdetünk. Megmondtam a tanároknak és az igazgatóknak, hogy az első buzizás, zsidózás, cigányozás, hajléktalanmolesztálás esetén fel kell lépniük.

– *Ez persze nagyon szép, de ha valamikor a rendszerváltás idején elkezdődött volna egy ciklusokon átívelő romafelzárkóztató program, az is késő lett volna.*

– Sokan gondolják úgy, hogy a romaszakkollégium Balog Zoltán veszőparipája, és csak arra jó, hogy kihúzzák a dolog méregfogát. Szerintem ez nem így van. A keresztény roma szakkollégiumok hálózata nagyon jó kezdeményezés. Mi Nyír-egyházán tartunk fenn egy ilyet, ahová ösztöndíjjal húsz diákot tudunk felvenni. Hasonló kollégium működik Debrecenben és Miskolcon is, a jezsuitáké Kispesten van, és hasonló szerveződik Pécsen és Szegeden is. Ezeknek a kollégiumoknak a roma értelmiség kinevelésén túl az is a céljuk, hogy elősegítsék az integrációt. A felvettek 75 százaléka roma, de 25 százalék lehet nem roma származású. Ezenkívül fontosnak tartjuk, hogy az evangélikus iskolákban az eddiginél több cigány származású gyerek tanuljon. Jó volna arra az erkölcsi szintre eljutni,

hogy ha egy cigány és egy nem cigány gyerek között kell választani, akkor az igazgatók mernének a cigány mellett dönteni. És akkor még nem beszéltem az antiszemitizmus kérdéséről. Vizsgáljuk, hogy a hittankönyveinkben hol szerepelnek olyan mondatok, amelyek szemlélete nem vállalható, vagy egyszerűen csak félreérthető, hiszen már az evangéliumok is félreérthetők – különösen Jánosé, amelyben a zsidókról általánosságban van szó. Ezeket magyarázattal kell ellátnunk, illetve például a tankönyveket javítanunk kell, mert esetleg a jó szándékú, de disztingválni kevésbé tudó embereket félrevezethetik. Habilitációs dolgozatomat Iskarióti Júdásról írtam, pontosabban arról, hogy az ő személye hogyan vált gyakran antijudaista, sőt antiszemita toposszá. Őt ábrázolták a „legzsidóbb” tanítványként, kezében pénzeszacskóval, vörös hajjal, kampós orral, sárga ruhában. Az ikonográfiai ábrázolás azt sugallta, hogy Júdás a zsidóság megtestesítője. Történelmi tény, hogy a passiójátékok után a Júdást alakító színészt a felháborodott közönség gyakran megverte.

– *Most hallottam a János-passió egy németországi előadásáról, amelyben a zsidóellenes élűnek ítélt szövegeket kicserélték politikailag korrektekre...*

– Itt talán átestek a ló másik oldalára, de nagyon helyes, ha a szövegekhez magyarázó jegyzeteket fűznek. Az evangéliumhoz nem kell nyúlni, de a hittankönyveket tüzetesen át kell vizsgálni, és korrigálni kell.

– *Beszélgetésünk elején említette az egyházi törvényt, mint az Orbán-kormány egyik elhibázott tettét, amely tünetszerűen mutatja, hogy mi történt az elmúlt négy évben.*

– Az azért nem vitás, hogy képte-

len helyzeteket és sok visszaélést eredményezett a több mint háromszáz bejegyzett egyház. A változtatásnak ezt a formáját mégsem az egyházak és nem is az egyházügyi államtitkárság akarta. Ez egy politikai döntés volt. Előzőleg az egyházak szakértői és Szászfalvi államtitkár kidolgoztak egy tervezetet, amely természetesen nem nélkülözte a politikai aspektusokat, de alapjában véve elfogadható volt. Aztán a megkérdezésünk nélkül már egészen radikális változtatásokkal került a parlament elé. Püspöktársam, aki az egyházunkat képviselte az éjszakába nyúló parlamenti tárgyaláson, elképedve konstatálta, hogy abból, amit előkészítettek, alig valósult meg valami. Időközben aztán a parlament bővítette az elismert egyházak körét, és a legutóbbi strasbourgi döntés után alighanem újra foglalkozni kényszerül az ügygel az új kormány. Remélem, ezúttal megszavazzák azt, hogy ne az Országgyűlés döntsön az egyházi státuszról. Szeretném, ha az egyházak nem válnának a politika eszközeivé, sőt áldozataivá. Ez ott kezdődik, hogy sem a bal-, sem a jobboldal nem próbálja a maga „házi káplánjait” kiválasztani valamely lelkészek személyében, akiket szinte ikonikus alakokká is tenne. Ennek nyomán az egyházak is szakértáborokba sorolódnának. Ahogy korábban is mondtam, az egyház nem természetes szövetségese egy jobboldali pártnak. Ugyanakkor azt is megtapasztaltam az elmúlt hónapokban, hogy a baloldal próbált felhasználni, hiszen nem sok egyházvezető viszonyul kritikusan a kormányhoz. A kritikus szolidaritást vállalom, de a magam útját járom, őrzöm a függetlenségemet, és igyekszem távol tartani magam minden politikai erőttől.